

Marian Wolski (Kraków)

„Pan Andrzej Trzeciecki umarł przecie”

W roku 1867 F. M. Sobieszczański zamieścił w *Encyklopedii Orgelbrandta* fragment listu Tomasza Płazy do Marcina Kromera z 16 V 1583, który w całości posłużył za tytuł niniejszego artykułu¹. Szesnaście lat później, w 1883 r., Rafał Löwenfeld opublikował nieznany dotąd wiersz Andrzeja Trzecieckiego młodszego na śmierć Jana Kochanowskiego pisany w Lublinie 24 VIII 1584, wyznaczając tym samym „terminus post quem” dla zgonu Trzecieckiego². Obydwa przekazy, jako szczególnie cenne dla jakże jeszcze słabo poznanej biografii Andrzeja Trzecieckiego młodszego, były analizowane przez Jerzego Krókowskiego. Ten wnikliwy badacz twórczości poety interpretując przytoczony fragment listu Płazy stwierdził w kontekście wiersza z 1584 r., że „wobec tego datę jego [Trzecieckiego — M.W.] śmierci trzeba przesunąć na rok 1584 albo niewiele dalej”³. W innym natomiast miejscu, próbując pełniej ustosunkować się do omawianej informacji sugerował, że „wiadomość ta może raczej odnosić się do mieszczanina Andrzeja Trzecieckiego znanego z korespondencji Hozjusza i Kromera i z życiorysu Hozjusza pióra Stanisława Reszki”⁴. Literatura przedmiotu przyjęta za Króckowskim datę śmierci Andrzeja Trzecieckiego młodszego na rok 1584. Natomiast sprawa listu Płazy i związku zawartej w nim informacji z osobą poety nie została ostatecznie wyjaśniona, tak jak i data jego śmierci nadal pozostaje niepewna. Spróbujmy zatem przyrzeć się tyle już razy wspomnianemu fragmentowi listu Płazy w świetle posiadanych informacji źródłowych.

W roku 1544 Marcin Kromer wszedł w skład kapituły krakowskiej⁵. Uposażeniem zajmowanej przez niego prebendy zwanej „Bodzanowską” były m.in. dziesięciny z ról kmiecych we wsi Węgrzynowice, stanowiącej własność opactwa tynieckiego⁶. W tym

¹ *Encyklopedia powszechna Orgelbrandta*, t. XXV, Warszawa 1867, s. 667.

² R. Löwenfeld, *Andrzeja Trzecieckiego wiersz na śmierć Jana Kochanowskiego*, „Ateneum” 1883, s. 498–502.

³ J. Krókowski, *Andrzej Trzeciecki, poeta–humanista i działacz reformacyjny*, Warszawa 1954, s. 121.

⁴ Andrzej Trzeciecki, *Carmina, wiersze łacińskie*, wyd. J. Krókowski, Wrocław 1958, s. 641. Zupełnie nie wiadomo na jakiej podstawie Krókowski utożsamiał Andrzeja Trzecieckiego, znanego z listów Hozjusza i jego życiorysu pióra Reszki, z mieszczaninem, imiennikiem poety, postacią zupełnie nieznaną. W rzeczywistości był ów Andrzej synem Jana Trzecieckiego z Latoszyńka, szlachcica herbu Strzegom, właściciela całkiem dużego majątku.

⁵ Henryk Barycz, *Marcin Kromer*, PSB, t. XV, s. 321.

⁶ J. Długosz, *Liber beneficiorum dioecesis Cracoviensis*, wyd. A. Przędziecki, Kraków 1863–4, t. I, s. 111, t. III, s. 41.

samym mniej więcej czasie ówczesny opat tyniecki, Wincenty Baranowski, wypuścił tę wieś w dożywotnią dzierżawę Janowi Trzeciejskiemu z Latoszynka⁷. Początkowo stosunki między dożywotnikiem Węgrzynowic a klasztorem tynieckim układały się poprawnie. Trzeciejski występował jako komisarz ze strony opactwa w sporach granicznych⁸. Troszczył się także o stan powierzonej mu majątności doprowadzając m.in. do rozgraniczenia w 1567 r. własnym sumptem Węgrzynowic od wsi Wadów i Ruszcza⁹.

Dopiero za czasów opata Andrzeja Brzechwy doszło do konfliktu. Z nieznanych nam bliżej przyczyn Jan Trzeciejski przestał ok. 1570 r. oddawać kapitule krakowskiej należące do niej dziesięciny¹⁰. W związku z tym w roku 1577 przed sądem biskupim w Krakowie wystąpił Tomasz Płaza, proboszcz kościoła pod wezwaniem św. Szczepana jako pełnomocnik biskupa koadjutora warmińskiego i kanonika krakowskiego Marcina Kromera przeciwko opatowi Andrzejowi Brzechwie o zaległe dziesięciny ze wsi Węgrzynowice¹¹. W następstwie tego Brzechwa pozywał Jana Trzeciejskiego do sądu ziemskiego krakowskiego¹². Sam zaś został obłożony ekskomuniką z powództwa Kromera w roku 1579 wyrokiem oficjała krakowskiego¹³. W ciągu następnych lat Brzechwa toczył proces o owe dziesięciny z Trzeciejskim w ziemstwie pilzneńskim¹⁴.

Po raz ostatni Jan Trzeciejski, sekretarz JKM, dzierżawca Węgrzynowic, był wzmiankowany jako żyjący w czasie roczków pilzneńskich po św. Walentym 1583 r.¹⁵ Nie żył już natomiast 17 IV 1583, kiedy to Brzechwa przypozywał w tej sprawie syna zmarłego Jana, Aleksandra Trzeciejskiego¹⁶. Jeszcze w 1591 r. sprawa nie była rozstrzygnięta¹⁷.

Wracając do listu Płazy przypomnieć należy, że jego pełna treść nie jest znana. Fakt ten w sposób zdecydowany utrudnia badania nad sensem fragmentu odnoszącego się do Andrzeja Trzeciejskiego. Niemniej w kontekście przytoczonych danych wydaje się wielce prawdopodobne, że Płaza nie miał na myśli poety. Jego śmierć chociażby ze względu na szacunek, jakim był otoczony byłaby z całą pewnością faktem godnym przekazania księdzu biskupowi warmińskiemu. Poeta jednakże w roku 1583 nie umarł, o czym przekonuje niekwestionowane już jego autorstwo wiersza na śmierć Kochanowskiego, a także informacja o obecności na zjeździe rodzinnym w Gawrzyłowej 2 VI 1583¹⁸. Wówczas to zebrani w Gawrzyłowej przedstawiciele rodzin pieczętujących się herbem Strzemię oraz innych z nimi spokrewnionych wystawili świadectwo szlachec-

⁷ *Monumenta Poloniae Vaticana*, t. IV, s. 373.

⁸ AP Kraków, *Castrensia Bięcensia* (dalej CB), t. 11, s. 849.

⁹ AP Kraków, *Terrestria Cracoviensia* (dalej TC), t. 41, s. 1254–1257 (*cuius sumptu, opera et instigatione granicies infrascriptae finem suum sortitae sunt ac determinatae*).

¹⁰ AP Kraków, *Castrensia Cracoviensia* (dalej CC), t. 127, s. 205–207.

¹¹ Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, *Officialia Cracoviensia* (dalej Off.), t. 107, s. 648.

¹² TC, t. 72, s. 383, Brzechwa pozywał też innych dłużników, m.in. Andrzeja Zborowskiego, marszałka nadwornego o dziesięciny ze wsi Uście, Piotra Zborowskiego, wojewodę krakowskiego ze wsi Łapczyca, Jana Molendę z Łazan, Wojciecha Popławskiego z Karwina, Cyryla Chrzastowskiego z Tuchowa, Jana Kilanowskiego z Chojnika.

¹³ Off., t. 108, s. 70–71.

¹⁴ AP Kraków, *Terrestria Pilsnensia* (dalej TP), t. 53, s. 779; CC, t. 127, s. 205–207; TP, t. 49, s. 250, 388, 407–411.

¹⁵ TP, t. 49, s. 250.

¹⁶ TP, t. 49, s. 388.

¹⁷ TP, t. 55, s. 98.

¹⁸ CB, t. 24, s. 673–674.

twa Andrzejowi Trzecieskiemu, synowi Mikołaja, naganionemu przez pewnego szlachcica. Wśród wymienionych pod tym aktem osób znajdujemy podpisanego osobiście Andrzeja Trzecieskiego sekretarza JKM. Jako pierwszy w kolejności podpisał się właściciel Gawrzyłowej Aleksander Trzecieski, syn Jana z Latoszynka. Brak natomiast podpisu tego ostatniego dobitnie świadczy o tym, że już nie żył. Musiało zatem chodzić Płazie, jak to zauważył Krókowski, o kogoś innego. Czy jednak o enigmatycznego mieszczanina, imiennika poety?

Jedynym Trzecieskim, którego zgon przypadł na okres bezpośrednio poprzedzający list Płazy, był właśnie Jan z Latoszynka, sekretarz królewski, dzierżawca Węgrzynowic. Informacja o jego śmierci była z całą pewnością dla Kromera istotna. Zmiana posesora jego wsi uposażeniowej przynosiła nadzieję na wznowienie wypłacania należnych mu dochodów. Za utożsamieniem Andrzeja Trzecieskiego z listu Płazy z Janem dzierżawcą Węgrzynowic zdaje się ponadto przemawiać sam tekst. Płaza określając zmarłego użył przymiotnika „stary”. Jak wiadomo poeta Trzecieski urodził się około 1530 r.¹⁹ Umierając w 1583 r. miałby około 53 lat. Trudno byłoby go zatem określić jako starego, tym bardziej, że autor listu był jego rówieśnikiem lub nawet nieco od niego starszy, a adresat starszy o 18 lat²⁰. Określenie „stary” byłoby natomiast zupełnie adekwatne do wieku Jana Trzecieskiego, który w chwili śmierci miał co najmniej 70 lat.

Biorąc powyższe pod uwagę można bez większych wahań wyłączyć omawiany fragment z listu Płazy do Kromera z badań nad biografią poety Andrzeja Trzecieskiego zwanego młodszym.

Czy jednak poeta rzeczywiście umarł w 1584 r., jak podejrzewał Krókowski? Ten zasłużony badacz twórczości Trzecieskiego przyjął ową datę zasugerowany rzekomą długą chorobą poety, a przede wszystkim brakiem śladów działalności poetyckiej Trzecieskiego z późniejszych lat i milczeniem źródeł na jego temat. Wnioski wyciągnięte przez Krókovskiego wydają się jednak zbyt pośpieszne. Nie odnaleziono wprawdzie późniejszych wierszy poety niż ten opłakujący przyjaciela w 1584 r. a ówczesna jego twórczość znamionowała wypalenie się talentu. Zył jednak jeszcze pięć lat później, o czym przekonuje zapiska z akt grodzkich lwowskich z 5 IV 1589 następującej treści: „Personaliter veniens Nobilis Andreas Tricesius [...] Recognovit quia Nobilem Joachimum Lubeovium de suma quadraginta argenteorum sibi actis czorstenensibus inscripta quietat”²¹.

Identyfikacja owego Andrzeja Trzecieskiego nie nastręcza trudności. Charakterystycznej, zlatynizowanej formy nazwiska używał tylko poeta i jego ojciec. Poza nimi nie ma podobnego przypadku w całej rodzinie Trzecieskich²². Predykat „nobilis” przydawany był także konsekwentnie poccie przez pisarzy sądowych jako „impossessionati”. Nie dziwi także brak tytułu sekretarza królewskiego, z którym wystąpił

¹⁹ J. Krókowski, *Andrzej Trzecieski, poeta — humanista i działacz reformacyjny*, s. 26.

²⁰ W. Urban, *Tomasz Płaza*, PSB, t. XXIV, s. 778–780. Autor biogramu powołując się na „jezuicką zapiskę pośmiertną” określił datę urodzenia Płazy na ok. 1512 r. Wydaje się to jednak mało prawdopodobne, zważywszy, że otrzymując pierwsze beneficium kościelne, plebanię w Modlnicy, w 1554 r. miałby 42 lata. Dużo bardziej przekonująca jest data ok. 1530 zaproponowana przez Janusza Mallka we wstępie do Marcina Kromera *Historii prawdziwej o przygodzie żalostnej księżęcia finlandzkiego Jana i królowy polskiej Katarzyny*, Olsztyn 1983, s. XIII.

²¹ Centralnyj Gossudarstwennyj Istoriceskij Archiv u Lwowi (d. Archiwum Bernardyńskie) Castrensia Leopoliensia, t. 78, s. 1138.

²² Zlatynizowana forma nazwiska — Tricesius spotykana jest natomiast w odniesieniu do innych osób z tej rodziny w łacińskich przekazach z epoki nigdy jednak w księgach sądowych.

jeszcze w czasie wspomnianego zjazdu w Gawrzyłowej w 1583 r. Między tymi dwiema zapiskami doszło wszak do nowej elekcji, a nowy władca bądź to nie przyjął poety do swojej służby, względnie sam Trzeciecki, jako człowiek już niemłody o nominację nie zabiegał.

Podsumowując powyższe rozważania należy stwierdzić, że poeta Andrzej Trzeciecki młodszy nie umarł, jak to miał rzekomo podać Płaza, wiosną 1583 r., ani jak dotychczas przyjmowała za Krózkowskim literatura przedmiotu krótko po sierpniu 1584. Zgon tej wybitnej postaci polskiego Renesansu nastąpił zapewne po 5 IV 1589. Natomiast cytaty z listu Tomasza Płazy, kanonika wiślickiego i proboszcza kościoła św. Szczepana w Krakowie do biskupa warmińskiego Marcina Kromera odnieść należy do Jana Trzecieckiego z Latoszynka dożywotniego posesora wsi Węgrzynowic, beneficjum kanonickiego Kromera w kapitule krakowskiej.